

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК НАПРЯМОК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МАРГІНАЛЬНИМИ ДІТЬМИ

Б.А.Земба

У статті представлені результати аналізу наукових досліджень, що розкривають зміст феномену «педагогічне проектування». Розкрито багатоаспектність цієї категорії. Представлені положення є теоретичною основою проектування соціально-виховного середовища для маргінальних дітей. Педагогічне проектування в соціально-педагогічній роботі з маргінальними дітьми є поетапною, процесуально цілісною, динамічною діяльністю, спрямованою на соціалізацію та самореалізацію в межах спеціально організованого соціально-виховного середовища.

Ключові слова: проект, проектування, соціальне проектування, педагогічне проектування, соціально-виховне середовище, маргінальні діти.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ПРОЕКТИРОВАНИЕ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С МАРГИНАЛЬНЫМИ ДЕТЬМИ

Б.А.Земба

В статье представлены результаты анализа научных исследований, раскрывающих содержание феномена «педагогическое проектирование». Раскрыта многоаспектность этой категории. Представленные положения служат теоретической основой проектирования социально-воспитательной среды для маргинальных детей. Педагогическое проектирование в социально-педагогической работе с маргинальными детьми является поэтапной, процессуально целостной, динамичной деятельностью, направленной на социализацию и самореализацию в пределах специально организованной социально-воспитательной среды.

Ключевые слова: проект, проектирование, социальное проектирование, педагогическое проектирование, социально-воспитательная среда, маргинальные дети.

PEDAGOGICAL PROJECTING AS THE DIRECTION OF SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK WITH MARGINALIZED CHILDREN

B.A.Ziembra

The focus of this research is in the area of the problem concerning finding new methods of organization of socio-pedagogical work with marginalized young people of school age. The analysis of the experience of effective social-pedagogical work with children from marginalized families have been made. The findings of the research are based on the analysis of age peculiarities of marginalized young people of school age, selected features of socio-pedagogical work with this category of the population. The article presents the results of the analysis of scientific studies dedicated to the phenomenon of «instructional design». It reveals the multidimensional nature of this category. The theoretical bases for the design of socio-educational environment for marginalized children have been outlined. Instructional design in socio-pedagogical work with marginalized children is piecemeal, procedural holistic and dynamic activities aimed at socialization and self-realization within a specially organized social and educational environment.

Key words: pedagogical projecting, social design, instructional design, socio-educational environment, marginalized children.

Актуальність проблеми педагогічного проектування обумовлена необхідністю пошуку педагогічних систем для реалізації нової освітньої парадигми, підвищення ефективності розв'язання завдань розвитку особистості. Для нас важливим є поняття «соціальні проекти», співвіднесені з інноваційними педагогічними технологіями виховної роботи з дітьми, особливо з дітьми, які знаходяться під загрозою соціального виключення. Соціально-педагогічне проектування в галузі педагогіки й освіти належить до соціальної сфери, а його продукт до розряду гуманітарних проектів, де сенсом і метою є удосконалення того, що визначається особливостями людської природи й відносин.

Різні аспекти теорії і практики педагогічного проектування представлені в роботах сучасних дослідників: П.Балабанов [4], В.Розін [23], О.Александрова [1], В.Беспалько [6], В.Радіонов [20] Н.Бордовська [7], Т.Новікова [18], В.Загвязинський [9] В.Ясвин [26].

У результаті аналізу низки наукових досліджень (М.Алексєєв [2], В.Безрукова [5], В. Слободчиков [25] А. Коберник [12], І. Колеснікова [13], Я. Дітріх [8], Є. Заїр-Бек [10], Р. Ільїн [11], О. Крюкова [16], А. Раппопорт [22] В. Сергєєв [24]) у галузі інноваційних соціально-педагогічних технологій виховної роботи з дітьми та молоддю, ми відзначили, що спеціально організовані соціально-педагогічний простір і виховне

середовище сприяють побудові індивідуальної траєкторії розвитку маргінальних дітей згідно з їхніми культурними й підприємницькими потребами.

Метою статті є дослідження поняття «педагогічне проектування», а також узагальнення положень, що слугують теоретичною основою проектування соціально-виховного середовища для маргінальних дітей.

У педагогічній науці проектування досліджується як галузь соціальної діяльності, яка має специфічні цілі, зміст і обґрунтовується як власне педагогічне проектування. Одним з важливих методологічних моментів досліджень означеної проблеми є те, що педагогічне проектування розглядається як напрям соціального проектування, але має свої специфічні об'єкти, цілі й зміст. У деяких дослідженнях використовується термін «соціально-педагогічне проектування» [19, с. 28].

Виходячи з проведеного аналізу теоретичних джерел, проектування загалом можна визначити як цілеспрямовану раціональну діяльність людини, метою якої є моделювання уявлень про майбутню виробничу діяльність, призначену для задоволення соціальних потреб, про майбутній кінцевий результат такої діяльності, про майбутні наслідки, які виникають в результаті створення й функціонування продукту.

Таким чином, соціальне проектування може бути представлено як діяльність з перетворення або створення соціальних систем, процесів, відносин у вигляді їхніх моделей з метою оптимізації та розвитку реальної дійсності, розв'язання різних соціальних завдань. Ця діяльність має свої методи, форми, засоби та етапи реалізації. Соціальне проектування включає в себе компоненти: суб'єкт, об'єкт, мета, процес і результат діяльності. Суб'єктом проектування є людина, об'єктом – соціальні системи, процеси й об'єкти, метою – реконструкція або створення об'єкта, а результатом – проект.

Проект – це те, що повинно бути здійснено, вироблено або побудовано. На думку В. Котлярова [14] і Р. Антонюка [3], проект – це знакове повідомлення, що несе певну інформацію про майбутній стан соціальних систем і процесів, етап розробки комплексної перспективної соціальної програми; найкраща зі свідомо сформованих моделей, забезпечена матеріальними, трудовими й фінансовими ресурсами, призначена для втілення в процесі праці й виражена в системі особливих знаків. У проекті подаються характеристики, параметри, показники, що дають конкретні знання про майбутній бажаний стан соціальної системи або процесу.

Проект майбутніх станів соціальних систем, процесів і явищ має відповідати таким основним умовам його розробки: він повинен бути створений на науковій основі; висловлювати загальноприйняті соціальні цінності; виявляти соціальні потреби та інтереси; бути ефективним з погляду реалізації поставлених соціальних завдань; призначений для реалізації. Проект повинен відповідати п'яти основним принципам: визначеності, необхідності, повноті, несуперечності, оптимальності [14].

Загалом, проект як результат проектування можна представляти як особливу форму відображення соціальних потреб, інтересів, установок, прагнень, виражених у певній знаковій формі, що несе інформацію про майбутній стан, будову й функціонування проектованого об'єкта.

Нами виділено досвід соціально-педагогічної роботи, який має свої особливості в шкільному навчальному середовищі з маргінальними дітьми молодшого, середнього й старшого шкільного віку, оскільки кожен віковий період має свою специфіку, характеризується індивідуальними проблемами, властивими саме молодшому школяреві, підліткові чи юнакові. Наприклад, молодшому маргінальному школяреві необхідно допомогти віднайти соціально схваловану позицію функціонування в нових для нього умовах; підліткам допомогти у формуванні своєї позиції серед ровесників та інших школярів; юнакам важливо забезпечити умови для знаходження свого місця в житті, виборі подальшого життєвого шляху. Слід відмітити, що підлітковий і юнацький вік є критичним періодом для гострих проявів деяких властивостей характеру, які посилюють можливість маргінальної поведінки. Необхідно зважати на проаналізовані вікові особливості розвитку особистості під час розробки педагогічного проекту як напрямку соціально-педагогічної роботи з учнями в умовах школи.

Таким чином, процес проектування являє собою функціонально пов'язану один з одним сукупність етапів створення проекту цілісного соціально-педагогічного простору з урахуванням вікових потреб та з відповідним виховним середовищем для маргінальних дітей. Етап проектування – це частина проектувальної діяльності з власними завданнями, механізмом та результатами. Кожен етап проектування реалізується своїми процедурами й методами. Процедура проектування – це система прийомів, що забезпечує досягнення завдань етапу проектування. Прийом проектування – це сукупність реалізованих суб'єктом проектувальних дій. Метод проектування – спосіб реалізації проектувальної дії.

Загальна об'єктивна передумова соціального проектування полягає в наявності закономірностей, у виникненні, відтворенні та розвитку, а також у самій побудові соціальних систем і різних підсистем, елементів. Знаючи ці закономірності, можна моделювати соціальні системи, прогнозувати їх поведінку, визначати шляхи розвитку. Пізнаючи закономірності соціального життя маргінальної дитини, можемо визначити, обставини, елементи, спосіб організації суспільної життєдіяльності маргінальних дітей, вибрати шлях її цілеспрямованого формування.

Одна з істотних суб'єктивних передумов соціального проектування – творча природа свідомості маргінальних дітей, їхня здатність не тільки адекватно відображати світ, а також ідеально й відповідно до ідеалу матеріально творити його. Творча природа такої свідомості в проектуванні реалізується найбільш повно: маргінальні діти не лише співвідносять різноманітні відносини й зв'язки, що існують в соціальних об'єктах, але й формують їх. Це можна розглядати як особливість соціального проектування.

Інша особливість полягає в самому процесі проектування – специфічному виді соціальної діяльності, що має власні етапи й фази, методи й засоби, особливий результат у вигляді проектів нових соціальних об'єктів, процесів, систем і відносин.

Необхідність розгляду педагогічного проектування в контексті соціального проектування, на наш погляд, обумовлена певними обставинами. Передумови такого підходу полягають у використанні в методологічному плані відносин категорій «загальне – особливе – одиничне»: соціальне проектування – педагогічне проектування – проектування навчального заняття; витікають з соціальної природи педагогічної діяльності, сутності соціального проектування; обумовлені його зв'язком з творчим характером людської свідомості, спрямованістю на пізнання й використання закономірностей соціального життя, на оптимізацію та розвиток соціальних систем і людської діяльності і загалом встановлюється в педагогіці традицією дослідження педагогічного проектування саме в контексті соціального проектування.

Педагогічне проектування є різновидом соціального проектування. У цьому ключі воно вбирає в себе багато продуктивних ідей, підходів, процесуальних аспектів соціального проектування. Воно має будуватися на усвідомленні соціальних потреб і потреб особистості, враховувати інтереси, схильності, здібності людини. Саме врахування цієї внутрішньої педагогічної умови є вихідним моментом проектування цілісного соціально-педагогічного простору, що сприяє роботі з маргінальними дітьми.

В. Безрукова вважає, що педагогічне проектування є функцією будь-якого педагога, не менш значущою, ніж організаторська, гностична або комунікативна. Воно дозволяє впорядкувати педагогічний процес, прискорити розвиток учнів, створити найбільш сприятливе середовище для їхнього розвитку [5].

Педагогічне проектування нещодавно з'явилося в європейській науці й уже посіло важливе місце в педагогічних дослідженнях. Багато дослідників до 90-х років розглядали проектування й конструювання як приватні компоненти педагогічної діяльності. Так, Н. Кузьміна про зміст проектувального та конструкторського елементів педагогічної діяльності зазначає: «Проектувальний елемент включає дії, пов'язані з передбаченням можливих наслідків розв'язання системи педагогічних завдань... Конструктивний елемент включає дії, пов'язані з композиційною побудовою заняття, заходів, програванням різних варіантів його побудови» [17, с. 37].

Як зазначає Н. Алексєєв, навіть у роботах педагогів-новаторів педагогічне проектування розглядається як індивідуальна діяльність педагога з «підбору» (вибору, адаптації) уніфікованої частини навчально-виховного процесу до особливостей суб'єктів навчання. Характерною рисою більшості розробок з організації педагогічної діяльності, на думку автора, є те, що в них практично не розроблялася методологія педагогічного проектування. Саме проектування було ніби вплетеним у тканину організації навчально-виховного процесу й виступало необхідною ланкою (планування навчально-виховного процесу), але саме по собі не обговорювалося [2].

Одним з перших учених-педагогів, які використали термін «проектування» щодо створення педагогічного процесу, є методолог В. Краєвський. Він розглянув проектування як функцію педагогічної науки. У зв'язку з цим він зазначив: «Специфіка наукового статусу педагогіки як науки полягає в тому, що вона являє собою область діяльності, у якій поєднуються, по-перше, функція дослідження реально діючого процесу навчання й виховання, по-друге, функція створення (проектування) систем навчання й виховання» [15, с. 23-29]. Уже тоді автор стверджував, що вся наукова педагогічна робота полягає в розробці та обґрунтуванні педагогічних проектів, тобто «сценаріїв» практичної діяльності у вигляді навчальних і виховних планів і програм, підручників, рекомендацій для вчителів, спрямованих на кінцеву мету всієї наукової роботи в педагогіці – розробку найбільш ефективних систем навчання й виховання. У своєму дослідженні функцією проектування ми визначасмо створення систем навчання та виховання. Отже, об'єктом педагогічного проектування, на думку автора, є педагогічні системи.

Результатом проектування виступають проекти, являють собою «сценарії» навчальних і виховних планів і програм, підручників, рекомендації педагогам.

В. Безрукова дає таке визначення терміну «педагогічне проектування»: «педагогічне проектування – попередня розробка основних деталей майбутньої діяльності учнів і педагогів» [5, с. 62]. У якості об'єктів педагогічного проектування в цьому випадку виступають педагогічні системи (система освіти регіону, система освітньої установи, система діяльності навчального закладу за різними напрямками), педагогічні процеси (уроки, екскурсії, лекції та позанавчальні заходи), педагогічні ситуації. Педагогічні системи проектуються у формах кваліфікаційних характеристик, професіограм, навчальних планів і програм,

посадових інструкцій. Педагогічні процеси проектуються у формах розкладу, графіків контролю, графіків міжпредметних зв'язків, поурочно-тематичного планування.

При цілепокладанні слід орієнтуватися на всю багатомірність соціальних і особистісних чинників, що впливають на розвиток особистості учнів. Кожен проект повинен бути не лише систематизованим набором технологій, але й мати в основі організацію життя учасників педагогічного проекту, що передбачає осмислений вибір напрямку розвитку й прийняття учасниками відповідальності за нього перед учнями, соціумом [21].

Н. Алексеев [2] аналізує можливості використання тих чи інших парадигм проектувального мислення в педагогічному проектуванні. На його думку, якщо суспільство вимагає від освіти підготовки потрібних йому функціонерів, то педагогічне проектування може здійснюватися на основі системотехнічної парадигми проектувального мислення. У цьому випадку названі функції педагогічного проектування зводяться до однозначного визначення кінцевого результату й уніфікованих способів і методів його досягнення. Наприклад, проектування цілісного соціально-педагогічного простору, що сприяє роботі соціальних працівників і соціальних педагогів з маргінальними дітьми, передбачає кінцевий результат – їхню культурну самореалізацію та підприємництво у відповідності з соціальними потребами.

Якщо суспільство орієнтоване на особистість та її розвиток, бачить запоруку власного прогресивного руху, то методологічною основою педагогічного проектування стає теоретико-діяльнісна парадигма. З методологічного погляду процес зміни особистості в навчанні може розглядатися як природно-штучний процес. У першому випадку педагогічне проектування розглядається як частина й етап управління зміною об'єкта. У другому випадку педагогічне проектування стає способом (формою) управління [2, с. 127].

Виходячи з цього, можна сформулювати висновок: структурування процесу педагогічного проектування повинно здійснюватися з урахуванням, з одного боку, логіки соціального проектування, а з іншого – компонентів проектного педагогічного об'єкта. У цьому, на наш погляд, буде проявлятися специфіка педагогічного проектування, де враховуються педагогічні особливості проектного об'єкта.

Отже, педагогічне проектування в контексті сутності соціального проектування загалом може бути представлено як діяльність, спрямована на перетворення й створення об'єктів педагогічної природи з метою системного й ефективного розв'язання цілей навчання й виховання особистості.

Дотримуючись такого розуміння педагогічного проектування, нами виділені наступні особливості педагогічного проектування. Педагогічне проектування: здійснюється з метою найкращого розв'язання завдань навчання й виховання маргінальної особистості; ґрунтується на певній педагогічній позиції суб'єкта проектування; є відповідним об'єкту, тобто враховує елементи й внутрішні зв'язки об'єкта проектування, закономірності його функціонування; здійснюється процесуально цілісно, динамічно, реалізовує всі етапи проектувальної діяльності.

Література

1. Александрова Е. В. Классификация оснований изменения состава субъектов в федеративном государстве [Электронный ресурс] / Е. В. Александрова // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование cyberleninka.ru 2011. №5.
2. Алексеев Н. А. Педагогические основы проектирования личностно-ориентированного обучения. Дис. . доктора пед. наук. / Н. А. Алексеев. – Тюмень, 1997. – 310 с.
3. Антонюк Г.А. Социальное проектирование и управление общественным развитием / Г. А. Антонюк. – Минск : АН БССР, 1986. – 203 с.
4. Балабанов П. И. Методологические проблемы проектировочной деятельности / П. И. Балабанов. – Новосибирск : Наука. Сиб. отд-ние, 1990. – 200 с.
5. Безрукова В. С. Проективная педагогика : Учеб. пособие для инженерно-педагогических институтов и индустриально-педагогических техникумов / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: «Деловая книга», 1996. – 344 с.
6. Беспалько В.П. Проектирование педагогических систем / В. П. Беспалько // Проектирование в образовании: проблемы, поиски, решения: Сб. – М.: Институт педагогических инноваций РАО. – 1994. – 104с. – С. 28–29.
7. Бордовская Н.В. Диалектика педагогического исследования : Логико-методологические проблемы / Н. В. Бордовская. – СПб.: Издательство РХГИ, 2001. – 512 с.
8. Дитрих Я. Проектирование и конструирование: Системный поход. – Пер. с польск. / Я. Дитрих. – М. : Мир, 1981. – 456 с.
9. Загвязинский В.И. Моделирование в структуре социально-педагогического проектирования / В. И. Загвязинский // Моделирование социально-педагогических систем: материалы региональной научно-практической конф. (Пермь, 16-17 сентября 2004г.). – Пермь: Перм. гос. пед. ун-т, 2004. – С. 6-11.
10. Заир-Бек Е.С. Основы педагогического проектирования: Учеб пособие. / Е. С. Заир-Бек. – СПб.: Просвещение, 1995. – 234с.
11. Ильин Г. Л. Проективное образование и реформация науки / Г. Л. Ильин – Москва. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1993. – 216 с.
12. Коберник О. Психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській школі [Текст]: дис... д-ра пед. наук: 13.00.07. / Коберник Олександр Миколайович; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2000. – 466 с.

13. Колесникова И.А. Педагогическое проектирование : учеб. пособие для высш. учебн. заведений / И. А. Колесникова, М. П. Горчакова-Сибирская; под ред. В. А. Слостенина, И. А. Колесниковой. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия». – 2008. – 288с.
14. Котляров, И. В. Теоретические основы социального проектирования [Текст] / И. В. Котляров; ред. Е. М. Бабосов. – Минск : Наука и техника, 1989. – 186 с.
15. Краевский В.В. Методология педагогики: анализ с позиций практики / В. Б. Краевский // Сов. педагогика. 1988. – № 7. – С. 23-29.
16. Крюкова Е. А. Введение в социально-педагогическое проектирование / Е.А.Крюкова. – Волгоград: Перемена, 1998. – 105 с.
17. Кузьмина Н. В. Анализ педагогической деятельности преподавателей и мастеров производственного обучения профтехучилищ. – М.: Высш. шк., 1978. – С.37.
18. Новикова Т.Г. Проектирование эксперимента в образовательных системах : Научно-методическое пособие / Т.Г. Новикова. – М.: АПК и ПРО, 2002. – 112 с.
19. Познание и проектирование (Материалы «круглого стола») // Вопросы философии. – 1985. – № 6.
20. Радионов В.Е. Нетрадиционное педагогическое проектирование : учеб. пособие / В. Е. Радионов. – СПб. : Изд.-полигр. центр СПбГТУ, 1996. – 140 с.
21. Разработка и реализация проектов развития образовательных учреждений / Под редакцией В. И. Загвязинского, С. А. Гильманова. – М. : Изд-во АСОПир, 1998. – 418 с.
22. Раппопорт А. Г. Границы проектирования / А. Г. Раппопорт // Вопросы методологии. – 1991. – № 1.
23. Розин В. М. Проектирование как объект философско-методологического исследования / В. М. Розин // Вопросы философии. 1984. – № 10. – С.100-112.
24. Сергеев И.С. Как организовать проектную деятельность учащихся: Практическое пособие для работников общеобразовательных учреждений. – 7-е изд., испр. и доп. / И. С. Сергеев. – М. : АРКТИ, 2010. – 80 с.
25. Слободчиков В. И. Проектирование как единство замысла и реализации / В. И. Слободчиков // Технологии проектной деятельности в образовании / В. И. Слободчиков, В. К. Рябцев. – Киров: КОГУП «Кировская областная типография», 2000. – С. 5 -10.
26. Ясвин В. Проектирование развития школы / Ясвин Витольд. – М. : Чистые пруды, 2011. – 32 с.

References

1. Aleksandrova E. V. Klassifikatsiya osnovaniy izmeneniya sostava subyektov v federativnom gosudarstve [Elektronnyiy resurs] / E. V. Aleksandrova // Problemnyiy analiz i gosudarstvenno-upravlencheskoe proektirovanie cyberleninka.ru 2011. №5.
2. Alekseev N. A. Pedagogicheskie osnovy proektirovaniya lichnostno-orientirovannogo obucheniya. Dis. . doktora ped. nauk. / N. A. Alekseev. – Tyumen, 1997. –310 s.
3. Antonyuk G.A. Sotsialnoe proektirovanie i upravlenie obschestvennyim razvitiem / G. A. Antonyuk. – Minsk : AN BSSR, 1986. – 203 s.
4. Balabanov P. I. Metodologicheskie problemy proektirovochnoy deyatel'nosti / P. I. Balabanov. – Novosibirsk : Nauka. Sib. otd-nie ,1990. – 200 s.
5. Bezrukova V. S. Proektivnaya pedagogika : Ucheb. posobie dlya inzhenerno-pedagogicheskikh institutov i industrial'no-pedagogicheskikh tehnikumov / V. S. Bezrukova. – Ekaterinburg: «Delovaya kniga», 1996. – 344 s.
6. Bepalko V.P. Proektirovanie pedagogicheskikh sistem / V. P. Bepalko // Proektirovanie v obrazovanii: problemy, poiski, resheniya: Sb. – М.: Institut pedagogicheskikh innovatsiy RAO. – 1994. – 104s. – S. 28–29.
7. Bordovskaya N.V. Dialektika pedagogicheskogo issledovaniya : Logiko-metodologicheskie problemy / N. V. Bordovskaya. – SPb.: Izdatel'stvo RHGI, 2001. – 512 s.
8. Ditr'ih YA. Proektirovanie i konstruirovaniye: Sistemnyiy pohod. – Per. s pol'sk. / YA. Ditr'ih. – М. : Mir, 1981. – 456 s.
9. Zagvyazinskiy V.I. Modelirovanie v strukture sotsialno-pedagogicheskogo proektirovaniya / V. I. Zagvyazinskiy // Modelirovanie sotsialno-pedagogicheskikh sistem: materialy regional'noy nauchno-prakticheskoy konf. (Perm, 16-17 sentyabrya 2004g.). – Perm: Perm. gos. ped. un-t, 2004. – S. 6-11.
10. Zair-Bek E.S. Osnovy pedagogicheskogo proektirovaniya: Ucheb posobie. / E. S. Zair-Bek. – SPb.: Prosveschenie, 1995. – 234s.
11. Ilin G. L. Proektivnoe obrazovanie i reformatsiya nauki / G. L. Ilin – Moskva. – М. : Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 1993. – 216 s.
12. Kobernyk O. Psykholoho-pedahohichne proektuvannya vykhovnoho protsesu v sil'skiy shkoli [Tekst]: dys... d-ra ped. nauk: 13.00.07. / Kobernyk Oleksandr Mykolayovych; Instytut pedahohiky APN Ukrainy. – K., 2000. – 466 c.
13. Kolesnikova I.A. Pedagogicheskoe proektirovanie : ucheb. posobie dlya vyssh. uchebn. zavedeniy / I. A. Kolesnikova, M. P. Gorchakova-Sibirskaya; pod red. V. A. Slastenina, I. A. Kolesnikovoy. – 3-е изд., стер. – М. : Izdatel'skiy tsentr «Akademiya». – 2008. – 288s.
14. Kotlyarov, I. V. Teoreticheskie osnovy sotsialnogo proektirovaniya [Tekst] / I. V. Kotlyarov; red. E. M. Babosov. – Minsk : Nauka i tehnika, 1989. – 186 s.
15. Kraevskiy V.V. Metodologiya pedagogiki: analiz s pozitsiy praktiki / V. B. Kraevskiy // Sov. pedagogika. 1988. – № 7. – S. 23-29.
16. Kryukova E. A. Vvedenie v sotsialno-pedagogicheskoe proektirovanie / E.A.Kryukova. – Volgograd: Peremena, 1998. – 105 s.
17. Kuzmina N. V. Analiz pedagogicheskoy deyatel'nosti prepodavateley i masterov proizvodstvennogo obucheniya

proftehuchilisch. – M.: Vyssh. shk., 1978. – S.37.

18. Novikova T.G. Proektirovanie eksperimenta v obrazovatelnykh sistemakh : Nauchno-metodicheskoe posobie / T.G. Novikova. – M.: APK i PRO, 2002. – 112 s.

19. Poznanie i proektirovanie (Materialy «kruglogo stola») // Voprosy filosofii. – 1985. – № 6.

20. Radionov V.E. Netraditsionnoe pedagogicheskoe proektirovanie : ucheb. posobie / V. E. Radionov. – SPb. : Izd.-poligr. tsentr SPbGTU, 1996. – 140 s.

21. Razrabotka i realizatsiya proektov razvitiya obrazovatelnykh uchrejeniy / Pod redaktsiei V. I. Zagvyazinskogo, S. A. Gilmanova. – M. : Izd-vo ASOPiR, 1998. – 418 s.

22. Rappoport A. G. Granitsy proektirovaniya / A. G. Rappoport // Voprosy metodologii. – 1991. – № 1.

23. Rozin V. M. Proektirovanie kak obyekt filosofsko-metodologicheskogo issledovaniya / V. M. Rozin // Voprosy filosofii. 1984. – № 10. – S.100-112.

24. Sergeev I.S. Kak organizovat proektnuyu deyatel'nost' uchastivshisya: Prakticheskoe posobie dlya rabotnikov obsheobrazovatelnykh uchrejeniy. – 7-e izd., ispr. i dop. / I. S. Sergeev. – M. : ARKTI, 2010. – 80 s.

25. Slobodchikov V. I. Proektirovanie kak edinstvo zamyisla i realizatsii / V. I. Slobodchikov // Tehnologii proektnoy deyatel'nosti v obrazovanii / V. I. Slobodchikov, V. K. Ryabtsev. – Kirov: KOGUP «Kirovskaya oblastnaya tipografiya», 2000. – S. 5 -10.

26. YAsvin V. Proektirovanie razvitiya shkoly / YAsvin Vitold. – M. : CHistyie prudy, 2011. – 32 s.